

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵԼՔԻՍԵՂԵԿ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆՅԸ

«Մեր ազգի եւ եկեղեցւոյ պատար կը պահանջէ, որ աշխարհակամեր եւ եկեղեցակամեր միասին գործեն, վասնզի տալ է մեր եկեղեցւոյ բուն ազին եւ աստրկական բազմազարեան յատկանիչը, եւ տալ չափն է, որով կարողացած է ասկայ Հայրաձայնայ եւ բնութեանայ եւ ուրախութեամբ կրկ իր խաչը արկեկածուղ Հայրենեանայ եւ Գաղթականութեան մէջ»:

ՄԵԼՔԻՍԵՂԵԿ ԱՐՔ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆՅ

Հայաստանեայց Առաքելական Մասր Եկեղեցւոյ անցեալ զարու երկրորդ կէտին ամենապատկասելի ու նուիրական ղեմերբէն է կրօնազէտ, զրական-մշակութային զոմիչ եւ մանկավարժ, աստուածբանութեան տորթոր Մեկրեոեղեկ (մըկրբութեան անուրբ Գարեգին) Արքեպիսկոպոս Մուրադեանց, որ իր բարոյական բարձր նկարագրով անջնջելի Հեար մը թողած է մեր եկեղեցական պատմութեան տարեգրութեան մէջ՝ վաշեկեղով Հանրութեան սէրն ու Համակրանբը: Ընած է 1836 Նոյեմբեր 24-ին (Դեկտեմբեր 6)-ին Ելիզավետպոլսի նահանգի Ղազախի զուտասի պատմական Տափուշի Թոփուզ գիւղին մէջ, քահանայ Տէր Գրիգորի բնածանրէն: Պատանի Գարեգինը սկզբնական կրթութիւնը ստացած է Սահակեան վանքի մասնադասարանց զպրոցին մէջ, ապա յաճախած է Թիֆլիզի Երեսնեան վարժարանը: Իր արտակարգ բնզուտակութիւններուն եւ բարձր յաստիքութեան շնորհիւ կարճ ժամանակի մէջ ան արժանացած է անուշեան՝ Կարպան Եւանջալարեանի, Պետրոս Եանջեանցի եւ յատկապէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Երեմիայի: Աշակաւորեցի յաշարութեան: Գրոցի սաները, անուշեան եւ վարչութեան արշտմով, բարձրներ կը կարգային Թիֆլիզի եկեղեցիներուն մէջ: Գարեգինն նշանակուած է բարձրիչ, Եարաթ արհր Վաների Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, որ յաճախ ներկայ կ'ըլլար կաթողիկոսը: Երբ Գարեգինը շտայիկը Հաղած կանգնած է բեմին վրայ, բնարան բնարկով Պոպոս Առաքեալի «Անախար ինզրէի նզով իննով վասն ազգի եւ ազգականաց» խարտըր աւետարանաշունչ ու սրատուրի բարձրով կ'ողեւորէ, կը կախարղէ ժողովուրդը: Վեհափառ Հրացած իր մաս կը կանչէ երեսասարղ բարձրիչը, իր ծախրով կարած ուրարը կը ղնէ անոր ուսը ու կը տանի ճաշի: Ծաշին ներկայ զանուտղ արեւուրով կ'ըսէ. «Աչբերս նար կը բացուին, ափկա (Գարեգինն) է, իմ ուզած մարդը, ան պէտք է մեր բարձր Հոգեւորականներէն մին զտանայ»: Այնու Հեան Կարադեանց կը նշանակուի նոյն

զպրոցի աւագ վերակացու, Հայ յեզուի եւ զրականութեան ուսուցիչ, ապա՝ անուշի պաշտաններուն՝ կազմակերպչով զրական երեկոյթներ, Հոգ տանելով մշակել մայրենի յեզու, անազարպա Հեյ ան եւ միշտ Հայրէն խաչի: Ան մասնաւոր զաներ կու տայ նաեւ Տիրու Հի Մամիկեանեանի արբորղներու զպրոցը՝ իրբիս Հայ յեզուի, պատմութեան եւ թուարանութեան ուսուցիչ:

1861-ին, Արցախի Հայրու ինզրանբով Մատթէոս Կաթողիկոս Պ. Եանջեանցը կը նշանակէ Եուշի Եղիշեան Վարժարանի անուշ: Այս վերջնայն Հրակրով երեք տարի վերջ Եուշի կը մեկնի անոր սրբիկ աշակերտը՝ Գարեգին Վարժապետ եւ բարբանուէր Եանջով կը նուիրուի Ղարարաղցի Հայ մանուկներու կրթութեան ու զաստրակութեան զորձին: Եուշի բաղաբը Պ. Եանջեանցի, Պ. Մուրադեանցի եւ Պ. Պոպեանի ջանքերով կը Հիմնադրուի աստիճան արբորղներու Մարիամեան զպրոցը, կը մշակուի կանանդարութիւն:

1865-ին, Մուրադեանց կրկին կը վերադառնայ Թիֆլիզ, որ կը բնակի շարջ 16 տարի, կը ծախի արղիւ նուէտ Հրապարակախոսական զործուելութիւն: Կ'աշխատակցի «Կուսնի» Հայոց աշխարհի», «Մեղու Հայաստանի» պարբերականներուն, սրանց մէջ անոր ապագրուած յոգեածները կը կարգացուին մեծ Հեատրբրութեամբ:

1865-1867 թուականներուն, ասուցչութիւն կ'ընէ Պոլիս եւ կարճ ժամանակի մէջ կը զտանայ ազգային յրթանակներու ղեմբ, կը մտերմանայ Մկրտիչ Խիրմեանի, Մատթէոս Մամուրեանի, Մարկոս Ազարեկեանի, Անիկոս Պէրպէրեանի եւ այլ զորձիչներու Հետ, կը թղթակցի «Մասիս» յրագրին: 1867-ին, Մուրադեանց կը Հրախրուի Երուսաղէմ, կը նշանակուի տեղւոյն Ս. Յակոբեանց Վանքի ժառանգաւորաց Վարժարանի անուշ, միամամանակ «Արոն» ամսագրի խմբագրուպետ: Անոր բացառիկ աշխատասիրութեան, մասուր կարողութիւններուն եւ անզույ ջանքերուն շնորհիւ, նոր, թարմ շունչ կը Հաղորդուի Երուսաղէմի Հայ Համայնրի կրթական-մշակութային կեանքի զարգացման, կը կազմէ ասուանական ճրագրեր, կը կիրարկէ զաստանղման աստիւտ մեթոտներ ու Աւելի, կը ապագրէ եկեղեցւոյ պատմական, բանասիրական, բարոյախրատական եւ Հայրենասիրական զրբեր ու յոգուածներ, կը բարեկարղէ վանքի մասնեանդարանը, թանգարանը, ապարանը, սիմադրատուսը: Այստեղ ալ կ'արղէ կուսակրան զտանայ: 1869 Յունի-

սին, Կաթողիկէի Տօնին, Պատրիարք Եսայի Թաւադայի Գարեգին Մուրադեանցը կը ձեռնարկէ վարդապետ, վերանուանելով Մելքիսեդէկ: Նոյն տարին կ'ընտրուի Պոսոյ Ուսումնական Խորհուրդի անդամ եւ Ընդհանուր Ժողովի Ասեմնապետ: 1873-ի ամառը, Մելքիսեդէկ Վարդապետ Հովնական իննամետոյ այցելութեան եւ ճանապարհորդութեան մը կ'իյնէ ղէպի Ռամեկայի, Ռուսիայի, Աւստրո-Հունգարիոյ, Գերմանիոյ, Զուիցերիոյ եւ Իտալիոյ Հայկական զաղթօճարները, որու շրջապատը նպատակն էր ծանօթանալ վերջիններուս Հոգեւոր-Մշակութային կեանքին, զպրօցներու եւ ուսման վիճակին, Հաղորդել այնպիսի խորհուրդներ, որոնք նպաստաւոր ըլլան ազգային կրթութեան եւ յառաջդիմութեան: Իր ապաստանութիւններուն մասին ան յօդուածներ կը Հրատարակէ «Մասիս»ի եւ «Սիոն»ի մէջ՝ մասնաւորապէս վերլուծելով ճանապարհորդութեան արդիւնքները:

1879-ի Յունուարի 19-ին, Զմիւռնիոյ գաւառական ժողովը բու՛ններու բացարձակ առաւելութեամբ Մելքիսեդէկ Վարդապետին ընտրեց վիճակի առաջնորդ: Քսան ասրի հոր՝ 1898-ին, ան կրկին ստանձնեց այդ պաշտօնը: Այստեղ գերազանց զրոհեալուց արդարեւ յարգանքներով կազմակերպչական ունակութիւնները՝ ուղղուած Համայնքի բարգաւաճման՝ արժանանալով իրանդալա ընդունելութեան եւ ջերմ Համակրանքի: Անոր առաջնորդութեան օրով վերաշինուեցան Մեսրոպեան եւ Հոբոսիմեան Հոյակապ վարժարանները, կառուցուեցաւ Ս. Լուսաւորչեան Հիւանդանոցը, բարեկարգուեցաւ նոր գերեզմանատունը իր մասուններով, բացուեցան չարք մը Հաստատութիւններ:

1879-ի Մայիս 27-ին, էջմիածնի մէջ Մուրադեանց Գէորգ Գ. Կաթողիկոսի կողմէ ձեռնադրուեցաւ եպիսկոպոս, այնուհետեւ երկու անգամ՝ 1884 եւ 1885 թուականներուն առաջադրուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի թեկնածու: 1885-ին, Ապրիլ 21-ին, Մուրադեանց միաձայն (30 ձայնով), որ բացառիկ երեւոյթ էր ընտրութիւններու պատմութեան մէջ, ընտրուեցաւ կաթողիկոս: Սակայն Ռուսաստանի կայսրը Ալեքսանտր Գ. պատճառաբանելով գտնազան Հանգամանքներ, Հաստատեց երկրորդ ընտրեալը՝ Մակար Ա. Թեղուացուն:

1888-ին, Մուրադեանց Հրատարեցաւ Զմիւռնիոյ Առաջնորդի պաշտօնէն, զնաց Պոլիս, դարձաւ Գառըղիւղի Եկեղեցւոյ քարոզիչ, դասախօսելով նաեւ Կեղրոնական Վարժարանին մէջ: Մանր Հիւանդութեան մը յետոյ իր մահկանացուն կնքեց 1903-ին, Յուլիս 12 (25)-ին եւ թաղուեցաւ Ս. Սահիպանոս Եկեղեցւոյ գաւթբը:

Մ. Մուրադեանց Հեղինակն է բազմաթիւ արժէքաւոր աշխատութիւններու, որոնք առանձին գիրքերով ապագուած են Հասեւեալները. «Հայրենի քերականութիւն նորավարժ ուսանողներու Համար» (1860), «Պատմութիւն Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ» (1872), «Ուխտ Հայրենասէր» (1874), «Կրթարան Աւետարանական բանից» շարքը՝ բաղկացած ութը դասեր (1871-76), «Երկու խօսք Ռուսաստանի Հայոց կրթունական եւ կրթական վիճակին վրայ» (1888), «Հովնական աստուածաբանութիւն» (1892), «Պատմութիւն Նոր Կապարանի» (1896), «Պատմութիւն քրիստոնէական եկեղեցւոյ» (1898) եւյլն:

Մելքիսեդէկ Արքեպիսկոպոս Մուրադեանցի կեանքի ու գործունէութեան սոյն Համառոտ ակնարկը կ'ուզենք աւարտել անոր զրջին պատկանող «Ուխտ Հայրենասէր» երկի այն մտքերով, որոնք իմաստուն ու Հեռատես, իր Հայրենիքին ու ժողովուրդին անձնագիր ծառայած եկեղեցական գործիչի սուրբ պատգամն են սերունդներուն եւ ցայսօր ունին արդիական Հնչեղութիւն.

«...Հայրենասիրութիւնը ցնորք չէ եւ ոչ երեւակնայութեան ծնունդ, այլ ցոյմունքն ու ճառագայթ է այն նուիրական վառարանին, ուր Նախնայնութիւնը ամբողջ է մարդկային բոլոր բարի զգացմունքները: Հոն, ուր կայ սէր գերդաստանի եւ սէր մարդկութեան, Հոն նոյնպէս կայ սէր Ազգի: Ազգասիրութիւնը զեղմունք է բնասանկան սիրոյն եւ մարդասիրութիւնն՝ զեղմունք ազգասիրութեան: Այս երեքը եւս իրարմէ անջրպարեցած են եւ իրարու վրայ ամբացած: Ամէն կանոնաւոր եւ զգայուն սրտերու մէջ սիրոյ ճառագայթները կանոնաւոր կերպով ցոյացած են թէ՛ գերդաստանի, թէ՛ ազգի եւ թէ՛ մարդկութեան վրայ...:

«Ճշմարիտ Հայրենասէրներ իրենց ազատութիւնը մատնած են եւ կեանքը զոհած, որպէսզի ազգը եւ ժողովուրդը կեանք եւ սուսնդ ունենայ արգարութեամբ եւ ազատութեամբ, վասնզի, արքայութիւնը ժողովուրդի Հունձն է եւ Հացը, իսկ ազատութիւնը՝ անոր Հարստութիւնը, Հանգըստութիւնը եւ փառք: Վասնզի, կեանքն ուսելութիւնը չէ, այլ բանական կատարելութիւնը, առանց որոյ չկայ մարդկութիւն, չկայ եւ ազգութիւն: Եթէ կեանքը զոհելը դիւրին է ազգասէրի Համար, կարծիք չկայ, որ իր տոյքը զոհելը ազգի օղախ Համար եւս առաւել զիւրիւն է»:

ՍՏԵՓԱՆ ՂԱՐԻՔԱԼԵԱՆ